

مجموعه مقالات نخستین همایش علمی

فرهنگ ایثار و شهادت

حمد و سپاس پروردگاری که در نیاوم بذل توفیق، این بار نیز از نمونه رزق بی بدیلش متتعممان نمود و توجهمان را بر مرور در اندیشه و طریق خالص‌ترین بندگانش، شایسته‌ترین اقتداکنندگان به پیامبر اعظم و آل مطهرش آن ستارگان آسمان امامت و ولایت و بحق‌ترین سرمشقان ذریه‌های مطهرش و طریق عشق و آزادی یعنی شاهدان و ایثارگران بی‌ادعا تمرکز داد و امید، نشاط و طراوت تازه بر روح آشنا و بازمانده از طی مسیر کمال و تقریب بخشید و خود شاهد و باور امورشناسانیدن پشتوانه‌ای فطری و شناختی، توکل‌ها و تلاشهای عاشقانش گشت تا علاوه بر زمزمه و یادآوری و تعلیم و تعلم وازگان این فرهنگ، آخرین شعله‌های رهاشدگی و انزوا را در ما خاموش و تدبیر حکیمانه و الله‌گونه‌اش را بیاموزد چرا که این چراغ پرفروغ با خون مطهر اولین امام مظلوم روشن و با حادثه کربلای عراق و ایران مشتعل‌تر گشته است کار حسینی اکنون با رسالت زینبی پیوندی ناگسستنی یافته در این راستا از بین ۳۷ خلاصه مقاله انتخاب شده برای سخنرانی و چاپ در نخستین همایش علمی فرهنگ ایثار و شهادت که در آذرماه ۸۵ برگزار گردیده، بعد از قریب به یک سال تعداد ۲۷ مقاله در این مجموعه مقالات چاپ می‌شود تا به عنوان مجموعه‌ای مستند از نگاهی عمیق و وسیع در ابعاد دینی، فلسفی، روانشناختی، جامعه‌شناختی، حقوق، آسیب‌شناسی و شیوه‌ی پرورشی منطبق و خصلت‌نیکوی شهادت‌طلبی و ایثارگری و تحقق جلوه عملی تشکر از عنایت ائمه و معبودمان؛ ادای گوشه‌ای از دین به صاحبان این نظام مقدس؛ آشنایی روح تشنه حقیقت جوی جوانانمان را مصداق بخشیده باشد. رونق این تلاش تخصصی و علمی و انشاء... خداپسندانه مرهون بذل همت انسانهای عاشق، همراه و دلسوخته از بنیاد شهید و امور ایثارگران، دانشگاه و بنیاد فارسی‌شناسی و... است که توفیق مضاعف و مستمرشان در جهت نیل به کمال خداپسندانه را خواستاریم.

- ۲۵۷ رضایت از زندگی و شادکامی در دانشجویان فرزند جانباز
- ۲۷۳ مبانی دینی فرهنگ ایثار و شهادت
- ۲۸۵ عوامل مؤثر بر پدیدآیی و گسترش فرهنگ ایثار و شهادت
- ۳۱۱ مبانی و شاخص‌های ایثار و شهادت
- ۳۲۷ ✓ فرهنگ شهادت در کتب درسی دوره راهنمایی
- ۳۴۱ بررسی تأثیر انگیزه‌های اعمال عبادی و عبادت بر روحیه ایثارگری نوجوانان شاهد و غیر شاهد شهر شیراز
- ۳۵۷ خدمت‌رسانی در سیره و گفتار امیرالمؤمنین
- ۳۷۵ مبانی جامعه‌شناسی فرهنگ ایثار و شهادت
- ۳۹۵ مبانی دینی فرهنگ ایثار و شهادت
- ۴۰۵ آثار و پیامدهای فرهنگی فرهنگ ایثار و شهادت
- ۴۲۱ شهادت درجه‌ای به سوی نور و تعالی
- ۴۴۱ تحلیل رابطه ایثار و از خودگذشتگی با هویت ملی و ابعاد آن در میان جوانان شیراز

فرهنگ شهادت در کتب درسی دوره راهنمایی

دکتر محمود سعیدی رضوانی
استادیار دانشکده علوم تربیتی دانشگاه فردوسی
Email: saeedy@ferdowsi.um.ac.ir

احمد عرب زوزنی
کارشناس علوم تربیتی

چکیده

نظام آموزش و پرورش و نهادهای آموزشی باید یکسری مفاهیم، ارزشها و ارکان مهم فرهنگی جامعه خویش را به فرزندان این مرز و بوم انتقال دهند، تا فرزندان این مرز و بوم بیش از پیش با ارزشها و فرهنگ جامعه خویش آشنا شوند، و نسبت به حفظ آنها پایبند باشند. هدف تحقیق حاضر بررسی این بوده است که تعیین کند تا چه اندازه مفاهیم مربوط به شهید و شهادت در کتابهای درسی دوره راهنمایی تحصیلی مطرح شده و مورد بحث قرار گرفته است. و همچنین کتابهای درسی تا چه اندازه ارزشهای والای شهیدان را به نوجوانان معرفی کرده اند. با عنایت به آنچه ذکر شد سؤالات پژوهشی زیر مدنظر قرار گرفت.

۱- بطور کلی کدام مفاهیم مربوط به شهادت در کتابهای درسی تأکید شده و کدام مورد غفلت قرار گرفته است؟

۲- در کتب درسی دوره راهنمایی کدام ابعاد و صفات شخصیتی شهید مطرح شده اند؟

۳- با توجه به اصول روانشناسی و دیدگاههای مختلف روانشناسان، مربوط به دوره نوجوانی

ارائه مفاهیم مربوط به شهید و شهادت در کتب درسی چگونه است؟

به طور کلی از بین تمامی صفاتی که برای شهید در تمامی کتب دوره راهنمایی مطرح شده است به صفت شهادت طلبی بیش از سایر صفات اشاره شده است بعد از صفت شهادت طلبی، مظلومیت بیشتر از سایر صفات اشاره شده است بقیه صفات مطرح شده به میزان خیلی کم در کلیه کتب درسی مورد بحث قرار گرفته اند. بدین مفهوم که صفاتی نظیر حقیقت جویی - شجاعت - صبر و استقامت - دینداری - ذلت ناپذیری - عزت و بزرگی و ... تقریباً مورد غفلت قرار گرفته اند. از لحاظ ابعاد، بعد کارکرد اجتماعی مورد توجه بسیار کمی قرار گرفته است.

مقدمه :

اگر بخواهیم تمام رویدادهای بزرگی که در تاریخ زندگی بوجود آمده و در صفحات تاریخ ثبت شده را مشخص کنیم و آنها را ارزیابی کنیم هیچکدام از آنها ارزشمندتر و با اهمیت تر از مسأله شهادت نیست. شهادت تنها یک مسأله از خودگذشتگی و فداکاری نیست، بلکه شهادت عبارت است از خودگذشتگی و فداکاری توأم با بیدار کردن و زنده نمودن تمام افراد انسانها از حالت خفتگی و بی توجهی، لذا شهید بواسطه شهادتش خون در رگ و پیوند افراد مرده و خفته اجتماع تزریق می کند و آنها را زنده و بیدار می سازد. به طور کلی مفهوم شهید و شهادت دارای دو رکن اساسی است. نخست اینکه شهادت با آگاهی کامل صورت می گیرد یعنی شخص خودش آن را انتخاب می کند، در ثانی فی سبیل الله است. وجود همین دو رکن، شهادت را از سایر مرگها متمایز کرده و ارزش آنرا مشخص نموده است.

خداوند کریم می فرماید هر گاه بندهای ملاقات با من را دوست بدارد، ملاقات او را دوست دارم. (به نقل از سید حسن شیرازی، مترجم)

پیامبر گرامی (ص) درباره ارزش شهادت فرمود: شریفترین مرگها شهادت است. امام علی (ع) نیز در این باره فرمود: پربرکت ترین، شرافتمندترین، با شکوه ترین و گرامی ترین مرگها، کشته شدن در راه خداست. البته «شهادت» انتخاب اول است. جهادگر ابتدا به پیروزی می اندیشد و در مرحله بعدی آرزوی شهادت می نماید. به فرموده علی (ع) در دعای قبل از جنگ، «اگر بر دشمن پیروزمان ساختی، ما را از تجاوز برکنار دار و بر راه حق استوار فرما، و چنانچه آنها را بر ما پیروز گرداندی، شهادت را نصیب ما بفرما و...» (خطبه ۱۷۱ نهج البلاغه)

وظیفه ما اینست که از ارزشها و آن چیزهایی که شهدای ما بخاطر حفظ آنها جان خویش را نثار کرده اند محافظت نمائیم و به آنها پایبند باشیم و این مسیر نمی شود مگر اینکه از طریق نهادهای آموزشی این آرمانها و ارزشها به ما شناسانده شود و کتابهای درسی از بهترین وسایل ممکن برای انتقال این ارزشها و آرمانها به فرزندان (کودکان، نوجوانان و جوانان و حتی بزرگسالان) این مرز و بوم می باشد.

نظام آموزش و پرورش و نهادهای آموزشی باید یکسری مفاهیم، ارزشها و ارکان مهم فرهنگی جامعه خویش را به فرزندان این مرز و بوم انتقال دهند، تا فرزندان این مرز و بوم بیش از پیش با ارزشها و فرهنگ جامعه خویش آشنا شوند، و نسبت به حفظ آنها پایبند باشند.

ارزشها از ارکان مهم فرهنگ هر جامعه می باشند، به این معنی که در هر فرهنگ مجموعه‌ای از ارزشها تشکیل دهنده پیکره آن فرهنگ هستند. موضوع شهادت از موضوعات عقیدتی و ارزشی بسیار مهم در فرهنگ اسلامی جامعه ما به شمار می آید. دانش آموزان به عنوان یک قشر مهم و آینده آفرین جامعه می باشند. در دوره راهنمایی تحصیلی (سنین ۱۲ تا ۱۵ سالگی) دانش آموزان اطلاعات بسیار کمی از شهید و شهادت و ارزشهای والای شهیدان دارند. بنابراین کتابهای درسی باید در شناساندن شهیدا به افراد جامعه بیشترین نقش را داشته باشند. تحقیق حاضر به دنبال آن است که بررسی کند در کتابهای درسی دوره راهنمایی تحصیلی تا چه اندازه مفاهیم مربوط به شهید و شهادت مطرح شده و مورد بحث قرار گرفته است. و همچنین کتابهای درسی تا چه اندازه ارزشهای والای شهیدان را به نوجوانان معرفی کرده اند. کدامیک از ارزشهای والای شهیدان و مفاهیم مربوط به شهید و شهادت در کتابهای درسی بیشتر از سایر مفاهیم مورد بحث قرار گرفته است.

با عنایت به آنچه ذکر شد سؤالات پژوهشی زیر مد نظر قرار گرفت.

- ۱- بطور کلی کدام مفاهیم مربوط به شهادت در کتابهای درسی تأکید شده و کدام مورد غفلت قرار گرفته است؟
- ۲- در کتب درسی دوره راهنمایی کدام ابعاد و صفات شخصیتی شهید مطرح شده اند؟
- ۳- با توجه به اصول روانشناسی مربوط به دوره نوجوانی ارائه مفاهیم مربوط به شهید و شهادت در کتب درسی چگونه است؟

روش تحقیق:

برای پاسخ به سه سؤال پژوهشی فوق الذکر از روش تحلیل محتوای کتب درسی استفاده شد. در این پژوهش کتابهای درسی فارسی، دینی و علوم اجتماعی دوره راهنمایی تحصیلی که ارتباط بیشتری با مقوله شهید و شهادت دارند مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

مراحل اجرای تحلیل محتوا:

الف - تقسیم مجموعه مورد بررسی به واحدهای مختلف: در این مرحله برای بررسی دقیقتر، کتاب درسی، محتوا به اجزا کوچکتر که همان دروس مختلف باشند تقسیم گردیده در

هر درس نیز تک تک صفحات کتاب مورد بررسی قرار گرفتند. بنابراین در نهایت واحد بررسی تحلیل محتوا صفحات کتاب تعیین گردید.

ب - طبقه بندی واحدها: برای طبقه بندی واحدهای مورد بررسی (صفحات کتاب های درسی) جدولی تهیه شده که در قسمت بعدی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

ج - ارزیابی عینی طبقه ها: پس از تحلیل محتوا و تعیین اینکه محتوای صفحات کتاب به کدام مفاهیم و مضامین پرداخته، برای ارزیابی، تجزیه و تحلیل فراوانی ارائه هر کدام از مفاهیم و واژه ها در کتابهای درسی مدنظر قرار گرفت.

در این کار تحقیقی ابتدا واحد ثبت را به صورت (واژه، خط، مضمون) مدنظر قرار گرفته است و بدین طریق است که واژه ها، خطوط، مضامین موردنظر که در مورد شهید و شهادت بکار رفته اند مورد شمارش قرار می گیرد و در جداول مربوطه ثبت می شود و در مورد خطوط بدین میناست که به صورت خطوط کامل (۱) یا $\frac{1}{2}$ نصف و یا $\frac{1}{4}$ خط مورد بررسی و شمارش قرار می گیرد. برای تحلیل محتوای کتابهای تمامی متن اعم از متن درس، تمرینها، تصاویر، صفحه به صفحه مورد بررسی قرار گرفتند. برای طبقه بندی محتوای کتابهای درسی مشخص شده است که در چه صفحاتی از کتابهای فعلی، کدامیک از مفاهیم مربوط به شهید و شهادت، صفات شهید و ابعاد مختلف شهید آمده است که پس از تشخیص، نام کتاب، شماره صفحه، تعداد درس، تعداد سطر (در نثر - بیت - حدیث - آیه قرآنی) در جداول مربوطه نوشته شده است. پس از انجام تحلیل محتوا جایگاه تمامی مفاهیم، صفات، ابعاد مختلف شهید و شهادت در جداول مربوطه مشخص شد.

برای پاسخ به سؤالیهای پژوهشی، میزان فراوانی هر یک از مفاهیم، صفات، ابعاد مختلف

شهید و شهادت در کتابهای درسی مبنای تجزیه و تحلیل قرار گرفت

نقشه مفهومی مقوله شهید و شهادت در کتابهای درسی

با دو نگاه تا حدی متفاوت می توان به طرح موضوع شهید و شهادت در کتابهای درسی پرداخت. نگاه اول آن است که هدف نظام آموزشی، آشنا کردن دانش آموزان با مفهوم، ابعاد مصادیق مقوله مذکور است به بیان دیگر شناخت مقوله مزبور موضوعیت دارد. در نگاه دوم، هدف طرح این مقوله در کتابهای درسی، نائل ساختن دانش آموزان به مجموعه ای از فضائل

اخلاقی است که امید می‌رود با الگوپذیری دانش‌آموزان از شهدا، آن فضائل در دانش‌آموزان تحقق یابد.

با پذیرش نگاه دوم، طرح مقوله شهید و شهادت به مثابه ابزاری است که می‌تواند به تحقق اهداف تربیتی دوره راهنمایی تحصیلی و نظام آموزشی یاری رساند.

با این نگاه، تمامی صفحات و ابعاد شهید و شهادت در کتابهای درسی طرح نمی‌شود و به جای آن بر صفات، ویژگیها و ابعادی تاکید می‌گردد که در راستای اهداف، مؤید آنها و به طور خلاصه برآورده کننده نیازهای آموزشی دانش‌آموزان باشند.

طرح موضوع شهید و شهادت، توان تقویت تمامی فضائل اخلاقی را دارد چرا که شهید در واقع انسان کامل و واجد تمام صفات والای اخلاقی در نقطه اوج تکامل انسانی است. کما این که قرآن می‌فرماید: «ولتَحْسِبَنَّ الَّذِينَ»

یکی از کمالات شهید، رسیدن به نفس مطمئنه است، «با اینها النفس المطمئنه ارجعی الی ربک راضیه مرضیه»

در تائید این امر که شهدا آینه فضائل مختلف هستند، صفایی حائری (۱۳۸۰)، شهدای عاشورا واجد ویژگیهای علم و آگاهی حقیقی، عبودیت، اطاعت و تقوا و صلاح می‌داند مطهری (۱۳۷۵) کرامت نفس، غیرت و حمیت، شجاعت و سلحشوری، استقلال، آزادگی و مروت را از صفات شهیدان برمی‌شمرد.

امام علی (ع) در توصیف اصحاب شهیدش، می‌فرماید: آنان مردمانی نیکانندیش، ترجیح دهنده بردباری، گوینده حق و ترک‌کننده ستم بودند. (خطبه ۱۱۶ - نهج البلاغه محمد دشتی) اصحاب شهید خود را چنین توصیف می‌کنند: «با گریه‌های طولانی از ترس خدا، چشم‌هایشان ناراحت، و... (خطبه ۱۲۱)

ریبعی (۱۳۷۸) صفات اصحاب عاشورا عبارت از عشق، معرفت، ایمان و جوانمردی، وفا و صمیمیت، ایثار و فداکاری، فنوت و مردانگی، شجاعت و سلحشوری دانسته است. رسول خدا (ص) می‌فرماید: بالای هر نیکی، نیکی است تا آن گاه که مرد در راه خدا کشته شود. (محمد ری شهری، ۱۳۸۴)

براساس آنچه بیان شد در این پژوهش نقشه مفهومی مقوله شهید و شهادت، گسترده‌ای در حد نقشه اهداف تربیت اسلامی خواهد داشت. در واقع هدف این پژوهش، آن است که با نقشه فعلی موضوع مقوله شهید و شهادت در کتابهای درسی کدام ویژگیهای مطلوب مورد توجه

قرار گرفته‌اند و احتمالاً در دانش‌آموزان تقویت خواهد شد و کدام ویژگیهای مطلوب در اهداف نظام آموزشی علیرغم توان مقوله شهید شهادت در جهت و راستای تقویت آنها مورد غفلت قرار گرفته‌اند.

ذیلاً اهم صفات و فضائل اخلاقی که از اهداف نظام آموزشی استخراج شده‌اند، آمده‌اند:

(زکا: سعیدی و باغ گلی ۱۳۸۵)

تلقی مثبت از صفات اخلاقی (گذشت و ایثار، بردباری، درستکاری، صداقت، اخلاص و...)

دارا بودن روحیه دوستی و محبت نسبت به دیگران

دارا بودن روحیه وجدان کاری

دارا بودن روحیه انضباط اجتماعی

دارا بودن روحیه کار و تلاش

دارا بودن روحیه امید به آینده

احساس کرامت اخلاقی و عزت نفس در خود

پایبندی عملی به صفات و اخلاق پسندیده (گذشت و ایثار، بردباری، درستکاری، صداقت،

اخلاص، گشاده رویی، اخلاق نیکو، راستگویی، سلام کردن، خویشترن داری، شجاع بودن، حزم

اندیشی و ...)

کمک کردن به هموعان و همدردی با آنان

انجام امر به معروف و نهی از منکر

رعایت حلال و حرام الهی در زندگی اجتماعی (ازدواج و طلاق، خرید و فروش، کار و...)

پایبندی به تعهدات در قبال دیگران و امانت داری

شرکت در جهاد علیه دشمنان دین و میهن در مواقع ضرورت (فکری، مالی و جانی)

اقدام عملی در جهت وجدان کاری و جدیت و ابتکار و نوآوری در حوزه کاری، شغلی یا

مسئولیتی

رعایت حقوق دیگران (پدر، مادر، همسر، فرزند، دوست، همکار، همسایه و ...)

چارچوب مفهومی و تعریف مفاهیم به کار رفته مربوط به شهید و شهادت:

به منظور تحلیل محتوا عبارتهای مربوط به شهید و شهادت در چهار مقوله ذیل طبقه‌بندی

شده‌اند.

مفهوم شهید:

عبارتهایی که مربوط به تعریف شهید، چه از نظر لغوی و چه از نظر اصطلاحی معناترکون اصطلاح شهید و امثال آن در کتابهای درسی آمده است. نظیر، شهید به معنای کشته شدن در راه خداوند کریم است.

جایگاه و منزلت شهید:

عبارتهایی که اهمیت و ارزش شهید، مقام و مرتب او را نشان داده است. نظیر شهید دارای مقامی است که فرشتگان به او غبطه می‌خورند.

کارکرد فردی:

عبارتهایی که مربوط به آثار شهدا برای خودشان است نظیر روزی خوردن نزد خداوند.

کارکرد اجتماعی:

عبارتهایی که مربوط به آثار اجتماعی شهدا است. نظیر یادگیری شجاعت از شهدا.

نتایج

جدول (۱) فراوانی تکرار شهید و شهادت در کتب دوره راهنمایی به تفکیک درس

عنوان درس	تعداد جلد	فراوانی
دینی	۳	۵۶
اجتماعی	۳	۴
فارسی	۳	۴۱
جمع کل:		۱۰۱

به طور کلی واژه های شهید و شهادت در کتب دوره راهنمایی صد یک بار تکرار شده است که این میزان در کتب فارسی سه پایه بیش از سایر کتب دوره تکرار شده است.

جدول (۲) فراوانی ایماذ مختلف شهید و شهادت در کتب دوره راهنمایی به تفکیک پایه

ایماذ	فراوانی در کتاب اول	فراوانی در کتاب دوم	فراوانی در کتاب سوم	فراوانی در کل
مفهوم شهید و شهادت	۱۰	۵	۶	۲۱
چاپخانه و منزلت شهید	۸	۱۵	۶	۲۹
کارکرد فردی	۴	۲	۱	۷
کارکرد اجتماعی	۲	۳	--	۵
اجمع فراوانی	۲۴	۲۵	۱۳	۶۰

جدول (۳) فراوانی صفات شهید در کتب دوره راهنمایی به تفکیک پایه

صفات	فراوانی در کتاب اول	فراوانی در کتاب دوم	فراوانی در کتاب سوم	فراوانی در کل
شهادت طلسمی	۶	۳	۱	۹
زنده بودن شهید	۲	۱	--	۳
شجاعت	۳	--	--	۳
آزادگی	۱	--	--	۱
دینداری، ایمان، تقوا	۱	۱	--	۲
عزت - بزرگی	۱	--	--	۱
حکایت جوی	۱	۱	--	۲
دلت ناپذیری	۱	۱	--	۲
زیبایی	۱	--	--	۱
رفیع و بلند پایه بودن	۱	--	--	۱
گرمی بودن	۱	--	--	۱
لوسو نبودن	۱	--	--	۱
سیر - استقامت	--	۱	--	۱
مظلومیت	--	۱	۵	۶
پاک و مکنس بودن	--	--	۲	۲
جمع فراوانی				۳۶

نتایج

پاسخ به سؤالات ۱ و ۲ پژوهش:

- ۱- بطور کلی کدام مفاهیم مربوط به شهادت در کتابهای درسی تأکید شده و کدام مورد غفلت قرار گرفته است؟
- ۲- در کتب درسی دوره راهنمایی کدام ابعاد و صفات شخصیتی شهید مطرح شده اند؟

نتایج استخراج شده در جداول تحلیل محتوا موارد ذیل را نشان دادند.

- ۱- در کتب دینی سه پایه کلاً هفده درس از شصت و دو درس کتب (دینی اول - دوم - سوم) به موضوع شهید و شهادت پرداخته اند. در این هفده درس واژه های شهید و شهادت تعداد ۱۳۲/۷۵ سطر را به خود اختصاص داده است
- ۲- در کتب اجتماعی سه پایه کلاً چهار درس از چهل و هفت درس کتاب (اجتماعی اول - دوم - سوم) به موضوع شهید و شهادت پرداخته اند در این چهار درس واژه های شهید و شهادت تعداد ۷/۵ سطر را به خود اختصاص داده است.
- ۳- در کتب فارسی سه پایه کلاً هشت درس به هر موضوع شهید و شهادت پرداخته اند در این هشت درس واژه های شهید و شهادت ۳۰/۵ سطر را به خود اختصاص داده اند.
- ۴- به طور کلی از بین تمامی صفاتی که برای شهید در تمامی کتب دوره راهنمایی مطرح شده است به صفت شهادت طلبی بیش از سایر صفات اشاره شده است بعد از صفت شهادت طلبی، مظلومیت بیشتر از سایر صفات اشاره شده است و صفاتی چون حقیقت جویی - شجاعت - صبر و استقامت - دینداری - ذلت ناپذیری - عزت و بزرگی و ... تقریباً مورد غفلت قرار گرفته اند.
- ۵- امکان تقویت بسیاری از صفات پسندیده با توجه به اهداف آموزش و پرورش را از طریق درج زندگی نامه شهدا وجود داشته است ولی از این مساله غفلت شده است. (رک صفحه ۵ و ۶ مقاله حاضر)
- ۶- در تمامی کتب دوره راهنمایی بعد "جایگاه و منزلت شهید" بیست و نه بار تکرار شده که این میزان بیش از سایر ابعاد بررسی شده می باشد. در میان این ابعاد، به بعد کارکرد اجتماعی شهید کمتر از بقیه ابعاد اشاره شده است.

پاسخ به سؤال ۳ پژوهش

با توجه به اصول روانشناسی و دیدگاههای مختلف روانشناسان، مربوط به دوره نوجوانی ارائه مفاهیم مربوط به شهید و شهادت در کتب درسی چگونه است؟

۱- عقاید و افکار دانش آموزان در سنین قبل از تفکر انتزاعی پیرامون مرگ و شهادت نسبتاً محدود است. احتمالاً به زحمت می تواند از شنیدن خبر شهادت کسی بفهمد که بر سر او چه آمده است مگر آنکه خود صحنه شهادت فرد را ببیند یا دلیل شهادت فرد به رویدادها و مسایل نزدیک تر و ملموس تر با مقطع سنی فرد باشد. بر همین اساس بهتر است که مفاهیم مربوط به شهید و شهادت در پایه اول که احتمالاً به تفکر انتزاعی کامل نرسیده است کمتر و در پایه های دیگر بیشتر ارائه شود، اما تحلیل محتوای کتب مورد نظر نشان داد که مفاهیم مربوط به شهید و شهادت در پایه اول بیشتر از دو پایه دیگر مورد بحث قرار گرفته است.

۲- دوره نوجوانی به نظر اکثر روانشناسان رشد تربیتی از اساسی ترین ادوار زندگی بشر برای ایجاد یک نظام ارزشی (valuesystem) است. گزارشها حاکی از آن است که نوجوانان نموده‌ها و الگوهای نزدیک و واقعی تر را راحت تر و آسان تر از الگوهای ارزشی دورتر پذیرش می کنند. در تحلیل محتوای کتب سه پایه مشخص شد که به این موضوع توجه شده و شهادی انقلاب و جنگ تحمیلی و مفاهیم مربوط به آنها بیشتر مورد بحث قرار گرفته است تا شهادی صدر اسلام.

۳- اریکسون روانشناس معروف آلمانی عقیده دارد «نوجوانان بین ۱۲ تا ۱۸ سالگی در کسب هویت فرهنگی که جز مهمی از هویت عمومی آنها است به دنبال ایده آلهای و الگوهای خانوادگی، اجتماعی و مذهبی می گردند». بنابراین در دوره راهنمایی که نوجوانان در این مقطع سنی قرار دارند اگر الگوهای ارزشهای مورد قبول آنها بیشتر مورد بحث قرار بگیرد بهتر است که در کتب سه پایه تحصیلی مذکور تا حدودی این موضوع رعایت شده است.

۴- در کتابهای دینی، اجتماعی و فارسی سه پایه فقط در چهار مورد زندگی پس از مرگ و زندگی شهدا در جهان آخرت مورد بحث قرار گرفته است و با توجه به اینکه مباحث مربوط به معاد و زندگی پس از مرگ شهدا نقش مهمی در ترسیم چهره ای محبت آمیز از خداوند و علاقمند کردن فرد به پروردگار را ایفا می کند احساس می شود که این موضوع در کتاب سه پایه خیلی کم مورد بحث قرار گرفته و بهتر است بیشتر مورد بحث قرار گیرد.

۵- گرایشهای عالی و مثبت انسان می تواند انسان را سبکبار سازد و او را از قید و بند تعلقات آزاد ساخته و او را «اسد فی النهار» کرده و او را به معنوی ترین پرهزینه ترین رفتارهای سیاسی (یعنی شهادت) در راه نیل به آرمان اسلامی وادار سازد. این گرایشهای الهام بخش اهداف بزرگ و بزرگوارانه و انسانی، انسان سیاسی الهی است و روح او را بزرگ می سازد. تا با سلطه و سلطنت غیر الهی حاکمان و ظلم ظالمان درافتد بنا بر این ارائه گرایشها و اهداف عالی و مثبت شهدا می تواند به نوجوانان در ایجاد یک نظام ارزشی کمک کند و این در کتابهای سه پایه چندان به گرایشها و اهداف عالی شهدا اشاره ای نشده است.

تذکر نهایی:

فرایند ترویج فرهنگ شهادت، نیازمند انجام دو مقدمه ضروری است: الف) شناخت مفهوم شهادت، مولفه ها و ابعاد شهادت و تدوین طرحی که فرهنگ شهادت را با نظر به نیازهای روانی دانش آموزان به طور همه جانبه تصویر نماید. ب) استفاده از اصول برنامه ریزی درسی در انتخاب و سازماندهی محتوا

این پژوهش - که متمرکز بر مقدمه نخستین است - نشان داد که کتابهای درسی دوره راهنمایی علیرغم توجه به برخی وجوه متنوع مقوله شهادت از برخی ابعاد مهم مانند کارکرد اجتماعی تا حدی غفلت شده است. در مورد صفات نیز بیان صفاتی نظیر جدی و ساعی بودن و امیدوار بودن و با نشاط بودن شهید را می توان با توجه به نیازهای آموزشی دانش آموزان به متون درسی اضافه کرد.

بنابراین می توان با کالبد شکافی بیشتر مقوله شهادت و تبیین وجوه مختلف و آثار متنوع شهادت در جامعه بر غنای مطالب برای نیل به هدف مقدس ترویج فرهنگ شهادت افزود.

منابع و مأخذ:

- صفایی حائری، علی (۱۳۸۰) - وارثان عاشورا، قم انتشارات لیله القدر
- کتاب های درسی فارسی دوره راهنمایی تحصیلی ۱۳۸۱
- کتاب های درسی اجتماعی دوره راهنمایی تحصیلی ۱۳۸۱
- کتابهای درسی دینی دوره راهنمایی تحصیلی ۱۳۸۱
- دشتی، محمد (مترجم)، نهج البلاغه امام علی (ع)
- قرآن کریم
- ری شهری، محمد (۱۳۸۴)، میزان الحکمه، قم، انتشارات دارالحدیث
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۵)، حماسه حسینی (جلد سوم)، انتشارات صدرا
- احمدی، ذکرائله (مترجم)، سخن خدا، تهران، انتشارات خزر، بی تا
- ۱۰- ربیعی (۱۳۸۱)، حماسه سازان طف، مشهد، انتشارات هجرت
- ۱۱- سعیدی، محمود و باغکلی، حسین (۱۳۸۵)، شاخص های تربیت دینی (مربوط به سند ملی آموزش و پرورش)، وزارت آموزش و پرورش